

Матюха Микола Миколайович

кандидат економічних наук

Київський національний університет технологій та дизайну

Матюха Николай Николаевич

кандидат экономических наук

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Matiukha Mykola

Candidate of Economic Sciences

Kiev National University of Technologies and Design

Ременний Андрій Дмитрович

студент

Київського національного університету технологій та дизайну

Ременный Андрей Дмитриевич

студент

Киевского национального университета технологий и дизайна

Remenny Andrey

Student of the

Kyiv National University of Technologies and Design

ЕКОНОМІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ВИЗНАЧЕННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ З МЕТОЮ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ОСНОВА ОПРЕДЕЛЕНИЕ СОБСТВЕННОГО КАПИТАЛА С ЦЕЛЮ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕТА

ECONOMIC BACKGROUND OF THE DETERMINATION OF OWN CAPITAL FOR THE ACCOUNTING ORGANIZATION

Анотація. Досліджено методичні питання щодо визначення власного капіталу з метою постановки обліку підприємств

Ключові слова: власний капітал, прибуток, структура капіталу, організація обліку.

Анотация. Исследовано методические вопросы определения собственного капитала с целью постановки учета предприятий

Ключевые слова: собственный капитал, прибыль, структура капитала, организация учета.

Summary. Investigated the methodological issues of determining equity capital in order to set enterprises

Key words: equity, profit, capital structure, accounting organization.

Постановка проблеми. В умовах становлення та розвитку ринкових відносин підприємства можуть і повинні самостійно формувати свої фінансові ресурси, основним джерелом яких є прибуток, кошти, отримані від продажу цінних паперів, пайових та інших внесків акціонерів, юридичних та фізичних осіб, а також кредити та інші надходження.

Актуальність даної теми підтверджується наявністю в економіці України тенденції до залучення іноземного капіталу для інвестування вітчизняної підприємницької діяльності. Показники власного капіталу є одними з основних джерел формування звіту про фінансовий стан підприємства на основі його аналізу.

Власний капітал являє собою одне з основних джерел формування майна підприємства. Він

складається зі статутного капіталу, пайового капіталу, додаткового капіталу, резервного капіталу, нерозподіленого прибутку (непокритего збитку), неоплаченого та вилученого капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ступінь вивчення проблеми вітчизняними та зарубіжними вченими отримали певне висвітлення в своїх працях, серед яких треба відзначити Ф. Ф. Бутинця, А. В. Алексеєву, П. Й. Атамас, М. Т. Білуху, С. Ф. Голова, М. В. Кужельного, Є. В. Мниха, Л. В. Нападовську, Г. В. Нашкерську, В. В. Сопко, Н. М. Ткаченко, В. О. Шевчука та інших.

Огляд спеціальної економічної літератури показав, що наукових вітчизняних і закордонних публікацій, присвячених даній темі, явно недостатньо, і вони не зачіпають усього спектра проблем. Відомі закордонні науковці Дж. Робертсон та Р. Адамс у своїх працях роблять акцент на відстеженні документального підтвердження операцій з акціонерним капіталом. У роботах вітчизняних вчених — Ф. Ф. Бутинця, В. Г. Швець, Гавриловська Л. М. та інших, більшою мірою висвітленню піддаються цільові завдання арифметичної точності, вірогідності звіту, погодженості звіту про власний капітал з іншими формами звітності, правильності розрахунку чистого прибутку, зв'язку зі статутними документами розподілу прибутку; перевірки реєстрів обліку власного капіталу, розміру, складу й структури статутного капіталу, правильності відбиття в обліку вилученого капіталу.

Формулювання цілей статті. Дослідження економічного змісту поняття власного капіталу з метою організації обліку власного капіталу.

Виклад основного матеріалу. Поняття «капітал» асоціюється з поняттям «власність». У момент створення підприємства його стартовий капітал

втілюється в активах, інвестованих засновниками (учасниками), і представляє собою вартість майна підприємства [6, с. 251].

Майно підприємства складається із різноманітних матеріальних, нематеріальних та фінансових ресурсів — носіїв прав власності окремих суб'єктів, а також частки інвестованих коштів. Власний капітал, для потреб обліку слід визначати як власні джерела фінансування підприємства, які без визначення строку повернення внесені його засновниками (учасниками) або залишені ними на підприємстві [3, с. 25].

Економіко-правову характеристику формування власного капіталу наведено на рис. 1.

Підприємство створюється з метою отримання прибутку, і реалізувати цю мету воно може лише за умови збереження свого капіталу. Власний капітал є найважливішим і найбільш повним джерелом одержання інформації про фінансовий стан підприємства.

При формуванні оцінки про діяльність підприємства власний капітал: відображає ефективність господарської діяльності підприємства; є основою для початку і продовження господарської діяльності кожного підприємства; забезпечує фінансову стабільність розвитку підприємства; дозволяє судити про довгостроковість та перспективи діяльності підприємства; є для зовнішніх користувачів основним критерієм відносин відповідальності та захисту прав кредиторів; відіграє рішучу роль при наданні кредиту та ін.; може представляти інформацію в динаміці, що є особливо важливо для користувачів фінансової звітності. Отже, власний капітал є одним із найістотніших і найважливіших показників.

Власний капітал є гарантією організації бізнесу. На етапі, коли підприємство ще не має зовнішньої заборгованості, основна облікова формула капіталу наводиться за тотожністю:

Рис. 1. Економіко-правова характеристика формування власного капіталу [6, с. 52]

$$A = K, \text{ оскільки } Z = 0, \quad (1.1)$$

де: A — актив (власність майна),
 K — власний капітал,
 Z — боргові зобов'язання.

Здійснюючи підприємницьку діяльність, підприємство неминуче використовує залучені кошти, тобто утворює борги. Боргові зобов'язання підтверджують права і вимоги кредиторів щодо активів підприємства, звідси (формула 1.2):

$$A = Z + K \quad (1.2)$$

З використанням залучених коштів власний капітал визначається як різниця між вартістю його майна і борговими зобов'язаннями (формула 1.3):

$$K = A - Z \quad (1.3) [5]$$

Власний капітал — це частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань, загальна вартість засобів підприємства, що належать йому на правах власності і використовуються ним для формування його активів. Такі активи формуються за рахунок інвестованого в них власного капіталу і являють собою чисті активи підприємства.

Сума власного капіталу — це абстрактна вартість майна, яка не є його поточною чи реалізаційною вартістю, а тому не відображає поточну вартість прав власників підприємства (фірми). На суму власного капіталу суттєво впливає оцінка в бухгалтерському обліку активів і кредиторської заборгованості, що була застосована при створенні підприємства, хоча випадково вона може збігатись із сукупною ринковою вартістю акцій підприємства чи з сумою, яку можна отримати від продажу чистих активів частинами або підприємства в цілому [6, с. 25].

Формула, застосована при визначенні вартості власного капіталу, не дає інформації про структуру самого власного капіталу, оскільки визначає непрямий метод його обчислення на підставі показників активів і зобов'язань підприємства, які не є складовими частинами власного капіталу.

Утворюється власний капітал двома шляхами: внесенням власниками підприємства грошових коштів та інших активів; накопиченням суми доходу, що залишається на підприємстві [4].

Залежно від джерел формування власний капітал можна поділити на вкладений і накопичений капітал.

Вкладений капітал — це капітал внесений власниками підприємства (статутний капітал, пайовий капітал, додатково оплачений капітал). Сума вкладеного капіталу може збільшуватися також унаслідок конвертування боргових зобов'язань підприємства в акції або частки (паї).

Накопичений капітал — це капітал, отриманий у процесі діяльності підприємства. Він включає:

– капітал від переоцінки — додатковий капітал, сформований унаслідок дооцінки активів, яка

здійснюється у випадках, передбачених чинним законодавством, та відповідно до положень бухгалтерського обліку;

– дарчий капітал — додатковий капітал, отриманий підприємством від інших осіб у вигляді безоплатно отриманих активів (додатково отриманий капітал);

– нерозподілений прибуток — частина чистого прибутку, що не була розподілена між власниками.

За ступенем фіксації власний капітал можна поділити на:

– зареєстрований капітал — умовно постійний капітал, сума якого визначається в установчих документах (статутний капітал, пайовий капітал). За окремими видами підприємств існують законодавчо закріплені мінімальні розміри зареєстрованого капіталу.

– незареєстрований капітал — умовно змінний капітал, який включає додатковий капітал та нерозподілений прибуток.

За критерієм персоніфікації зареєстрований капітал є персоніфікованим капіталом (тобто капіталом з визначеними частками та їх власниками), а незареєстрований капітал є неперсоніфікованим (тобто визначеним лише в загальній вартості окремих його елементів та належним усім співвласникам підприємства).

Персоніфікація зареєстрованого капіталу за власниками може бути постійною чи тимчасовою. Постійна персоніфікація передбачає безперервний облік складу власників підприємства, тимчасова — лише для здійснення окремих дій на визначені дати.

За формами власний капітал поділяється на дві категорії:

– інвестований капітал — це сума простих та привілейованих акцій за їх оголошеною (номінальною) вартістю, а також додатково вкладений капітал, який також може бути поділений за джерелами утворення капіталу;

– нерозподілений (реінвестований) прибуток — це частина чистого прибутку, що не розподілений між акціонерами.

Відповідно до НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» власний капітал включає такі основні елементи: статутний капітал, пайовий капітал, додатковий вкладений капітал, інший додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток (непокритий збиток), неоплачений капітал, вилучений капітал [2].

За рівнем відповідальності власний капітал поділяється на:

– статутний капітал, сума якого визначається в установчих документах і підлягає обов'язковій реєстрації у державному реєстрі господарюючих одиниць;

– додатковий (незарєєстрований) капітал — це додатково вкладений капітал, резервний капітал

та нерозподілений прибуток. Функції статутного і додаткового капіталів різні.

Власник, вкладаючи кошти в підприємство, очікує, що у майбутньому вкладений ним капітал зросте. Отриманий підприємством прибуток і означає приріст цього капіталу.

Якщо засновником внесена не вся сума, зареєстрована в установчих документах, то капіталом є тільки внесена частка. Сума, яка на дату реєстрації підприємства заявлена, але фактично не внесена засновниками, являє собою неоплачений капітал підприємства [6, с. 124].

Статутний капітал — це первісне джерело інвестування і формування майна підприємства. На відміну від додаткового він забезпечує регулювання відносин власності та управління підприємством, його розмір не може бути меншим за встановлену законодавством суму.

Статутний капітал — це зафіксована в установчих документах загальна вартість активів, які є внеском (часток, акцій за номінальною вартістю, пайових внесків) власників (учасників) до капіталу підприємства. Виключенням є інвестиційні проекти, в яких статутний капітал відображається в бухгалтерському обліку і звітності за строками його сплати та в розмірах, що фактично склалися на звітну дату. Статутний капітал відображає двоїстість відношень власності та характеризує як фонд власних засобів підприємства в якості юридичної особи, так і фонд часток акціонерів, інших учасників в майні підприємства, тобто їх власність. Кожний учасник несе відповідальність за результати господарської та фінансової діяльності підприємства тільки в межах своєї частки у колективній й власності підприємства [6, с. 25].

Внески власників (учасників) являють собою частку власників (учасників) у статутний капітал і виконують такі функції: забезпечують діяльність створюваного підприємства початковим капіталом; визначають порядок розподілу отриманих доходів і майна при ліквідації підприємства або виході з підприємства одного із засновників; забезпечують можливість прийняття погоджених управлінських рішень так, як вагомість думки кожного засновника залежить від його внеску в статутний капітал.

Порядок формування статутного капіталу регулюється законодавством та установчими документами. Забороняється використовувати для формування СК бюджетні кошти, кошти, одержані в кредит та під заставу.

Додатковий капітал — це сума, на яку вартість реалізації випущених акцій перевищує їхню номінальну вартість. Він збільшується на суму до оцінки необоротних активів, а також на суму безкоштовно отриманих підприємством активів від інших юридичних або фізичних осіб та ін.

Джерелом створення додаткового капіталу на підприємстві можуть бути власні акції, викуплені

емітентом в акціонерів. Викуп акцій може здійснюватися з різною метою:

- анулювання чи перепродажі;
- обмеження кількості акцій в обертанні і збільшенні такого показника, як прибуток, на одну акцію;
- продажу цих акцій персоналу підприємства;
- формування пакета акцій для придбання інших підприємств;
- запобігання скупки контрольного пакету акцій іншими особами.

Отже, додатковий капітал — це капітал, зароблений підприємством понад суми статутного капіталу. Це — емісійний доход від перепродажу власних та придбаних для перепродажу акцій, частина прибутку, що вкладена в активи підприємства, сума дооцінки (уцінки) активів, безоплатно одержані підприємством активи від фізичних та юридичних осіб та ін. Додатковий капітал може направлятися на збільшення статутного капіталу [5, с. 15].

Резервний капітал — це сума резервів, створених відповідно до чинного законодавства або установчих документів за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства. Створюється резервний капітал в акціонерному товаристві у розмірі, встановленому установчими документами, але не менше 25% статутного капіталу. Щорічні відрахування на поповнення резервного капіталу передбачаються установчими документами та здійснюються за рахунок чистого прибутку, але не можуть бути менше 5% його загальної вартості. Використання коштів Резервного капіталу здійснюється за їх напрямками. Наприклад, на виплату дивідендів (доходів) засновникам, на покриття балансового збитку підприємства за звітний рік, на покриття непередбачених витрат, на сплату боргів підприємства при його ліквідації та ін. Залишки невикористаних коштів резервного капіталу переходять на наступний рік.

До власного капіталу належить також пайовий капітал.

Пайовий капітал — це сума пайових внесків членів спілок, членів споживчого товариства, колективного сільськогосподарського підприємства (КСП), житлово-будівельного кооперативу та інших підприємств, передбачена установчими документами. Дані про пайовий капітал використовують кредитні спілки, колективні підприємства, підприємства споживчої кооперації та інші, в яких частина власного капіталу формується у вигляді пайових внесків [3, с. 25].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, загальні визначення елементів власного капіталу набувають специфічних особливостей залежно від організаційної форми відповідного підприємства. Ці особливості зумовлені насамперед нормами законодавства, якими встановлено організаційні форми підприємств, та вимоги щодо порядку формування та руху власного капіталу цих підприємств.

Література

1. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.99 р. № 996-XIV.
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.03 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.rada.kiev.ua.
3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32 Фінансові інструменти: подання [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_029
4. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 33 Прибуток на акцію [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.minfin.gov.ua/document/92445/%25EF%25BF%2
5. Адамс Р. Основы аудита: Пер. с англ. / Под. ред. Я. В. Соколова. — М.: Аудит: ЮНИТИ, 1995. — 398 с.
6. Бухгалтерський облік: у схемах і таблицях: навч. посіб. / [М. І. Скрипник, С. В. Бреус, О. М. Бунда, О. О. Григоревська, О. В. Зінченко, М. М. Матюха, Н. Й. Радіонова, Є. Б. Хаустова, В. С. Амбарчян, К. В. Безверхий]; за заг. ред. М. І. Скрипник. — Київ: Центр учбової літератури, 2017. — 341 с.

References

1. The Law of Ukraine «On Accounting and Financial Reporting in Ukraine» of 16.07.99 p. — No. 996-XIV.
2. National accounting standard (standard) 1 «General requirements for financial reporting»: approved by the order of the Ministry of Finance of Ukraine dated March 31, 2003 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: www.rada.kiev.ua.
3. International Accounting Standard 32 Financial Instruments: Presentation [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_029
4. International Accounting Standard 33 Earnings Per Share [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: www.minfin.gov.ua/document/92445/%25EF%25BF%2
5. Adams R. Fundamentals of Audit: Per. from english / Pod. Ed. Ya. V. Sokoilov — Moscow: Audit: UNITI, 1995. — 398 p.
6. Accounting: in charts and tables: tutor. manual / [M. I. Skrypnyk, SV Brus, O. M. Bunda, O. O. Grigorevskaya, O. V. Zinchenko, M. M. Matyukha, N. Y. Radionova, E. B. B. Khausta, V. S. Ambarchian, K. V. Bezverhii]; per community Ed. M. I. Skrypnyk. — Kyiv: Center for Educational Literature, 2017. — 341 p.